

Sprawozdanie z działalności Działu Historycznego w latach 2009-2010

W latach 2009–2010 w Dziale pracowały trzy osoby. Od sierpnia 2009 r. do stycznia 2010 r. Pani Marta Bierca przebywała na urlopie macierzyńskim. Czasowo liczba pracowników zwiększała się – w 2009 r. w Dziale pracowali historycy – stażyści: Monika Szauman (od lutego do grudnia) i Andrzej Puławski (od stycznia do września). Od stycznia do końca lipca 2010 r. Pani Monika Szauman zatrudniona była na umowę na czas określony.

W 2010 r. Muzeum w Stargardzie obchodziło jubileusz 50. lecia. Kulminacyjnym punktem obchodów jubileuszu był festyn historyczny *Dziś są moje urodziny*, który odbył się 11 lipca 2010 r. w Muzeum oraz na Rynku Staromiejskim w Stargardzie. W popularnej formie prezentowana była placówka i jej zbiory. W programie były koncerty, konkursy, wykłady, prezentacje, zwiedzanie wystaw z przewodnikiem itp. Honorowy patronat nad obchodami 50. lecia Muzeum objęli: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Prezydent Miasta Stargard Szczeciński.

Festyn odbywał się w miejscach pracy Muzealników, tj. w siedzibie Muzeum przy Rynku Staromiejskim, punkcie widokowym na Baszcie Morze Czerwone oraz na obszarze objętym badaniami archeologicznymi (dawny klasztor augustianów), a także na Rynku Staromiejskim. Jego organizację koordynowała Kierownik Działu Historycznego.

Pracownicy Działu uczestniczyli także czynnie w poszczególnych punktach programu obejmujących m.in. przygotowanie konkursów (konkurs fotograficzny *Urodziny Muzeum w obiektywie* – M. Szauman; *Konkurs Wiedzy Bardzo Ogólnej – Moje Miasto – Moje Muzeum* – P. Tarnawski), prelekcje (*Stargard miasto Hanzy* – M. Szauman, *Gotowi, do startu... stargardzki sport przed 1945 r.* – P. Tarnawski).

W 2010 r. pracownicy Działu odpowiedzialni byli za uczestnictwo Muzeum w Stargardzie w *I Salonie Muzeów* – stoisku zbiorczym Stowarzyszenia Muzealników Polskich w trakcie XIX Targów Książki Historycznej w Warszawie.

ZBIORY

W 2009 r. zbiory Muzeum wzbogaciły się o 311 obiektów, z czego zakupy stanowiły 169 pozycji, pozostałe zaś to dary i przekazy. Łączna wartość nabytków wyniosła przeszło 26 tys. złotych. Wśród eksponatów pozyskanych do zbiorów wymienić należy wagę z przedwojennej stargardzkiej firmy Waagen&Maschinenfabrik E. Kranz, korespondencję wysyłaną przez jeńców Stalagu II D, fotografie z miejscowych atelier, pocztówki z przedstawieniami Stargardu i wsi powiatowych.

W roku kolejnym liczba muzealiów powiększyła się o 324 obiekty, z czego zakupy stanowiły 58 pozycji, pozostałe zaś to dary i przekazy. Łączna wartość nabytków wyniosła przeszło 24 tys. złotych. W roku sprawozdawczym zakupiono do zbiorów (przy wsparciu finansowym firm: PEC Sp. z o.o. oraz Zakładu Zagospodarowania Odpadów) obraz olejny autorstwa Immanuela Meyer-Pyritz (1902-1974) *Widok Stargardu* (II poł. XX w.). Pozyskano także kilka fotografii i listów jeńców Stalagu

II D. Wśród tych ostatnich znajdują się – przekazane przez prof. Rosława Szaybo – listy jego ojca pisane podczas pobytu w Stalagu II D. Aspirant Janusz Szaybo był zaangażowany w działalność organizacji konspiracyjnej „Odra” skupiającej w czasie II wojny światowej jeńców i robotników przymusowych na terenie Pomorza. Po dekonspiracji trafił do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie został rozstrzelany.

Wśród nabytków Muzeum w 2010 r. znalazł się także zespół naczyń aptecznych (m.in. butle, puszki, sprzęty laboratoryjne) oraz zabytki techniki w postaci gramofonów i aparatów fotograficznych, a także datowana na XVIII w. mapa Pomorza (przekaz Powiatu Stargardzkiego z okazji 50. lecia Muzeum).

W omawianych latach sukcesywnie także opracowywano muzealia i rozszerzano bazę danych. Odpowiedziano także na szereg kwerend. W większości było to zapytania dotyczące historii miasta oraz zbiorów Muzeum. Wykonano także kilkanaście kwerend w ramach realizacji projektów i badań naukowych pracowników Działu. Te ostatnie związane były z historią harcerstwa, pozyskiwaniem relacji do zbiorów „Archiwum Pamięci”, realizacją projektu na temat jeńców wojennych i robotników przymusowych oraz wystawy poświęconej stalagom w II Okręgu Wojskowym Wehrmachtu.

W latach 2009-2010 eksponaty ze zbiorów Muzeum w Stargardzie wypożyczane były na wystawy do: Muzeum w Lęborku (*Światłem muskane. Historia oświetlenia*), Muzeum Historyczno-Etnograficznego Chojnicach (*Dawna broń myśliwska*), Muzeum Ziemi Wałeckiej (*Smoki są wśród nas*).

PROJEKTY NAUKOWE

Dział Historyczny odpowiedzialny był za opracowanie wniosków i realizację kilku projektów. W 2009 r. uzyskano dofinansowanie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na konserwację 59 obiektów ze zbiorów Muzeum w Stargardzie. Projekt *W obliczu Boga i śmierci – w służbie człowiekowi. Konserwacja muzealiów sakralnych i funeralnych ze zbiorów Muzeum w Stargardzie. Część II* miał wartość 75.942 zł (z czego ze środków MKiDN pozyskano 55.442 zł). Konserwacji poddano eksponaty jednorodnie pod względem rzeczowym – przedmioty ściśle związane ze sferą religijną i obrzędowością pogrzebową m.in. obiekty z badań archeologicznych z lat 2006–2007 (antaby, fragmenty okuć, aplikacje), a także muzealia takie jak: epitafia, płyta i krzyże nagrobne, detale funeralne. Kolejną grupę obiektów stanowiły przedmioty związane z wyposażeniem pomorskich kościołów (krzyże, tablica pamiątkowa, tablica na wersety z Biblii), detale zewnętrzne (krzyże ze zwieńczeń pomorskich kościołów). W ramach projektu wydano folder oraz zaprezentowano w holu Muzeum wybrane eksponaty konserwowane w ramach tego projektu.

Kolejnym przedsięwzięciem, które uzyskało dofinansowanie zewnętrzne był projekt realizowany z niemieckim Zentrum Prora dotyczący robotników przymusowych w Stargardzie i Stralsundzie w okresie II wojny światowej (*Miejsca pracy przymusowej w okresie nacjonalnego socjalizmu w Stralsundzie i w Stargardzie – wspólna rekonstrukcja*). Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Celu 3 „Europejska Współpraca Terytorialna” – „Współpraca Transgraniczna” Krajów

Meklemburgia – Pomorze Przednie/Brandenburgia i Rzeczypospolitej Polskiej 2007-2013.

Projekt realizowany ze strony polskiej przez Jolantę Aniszewską i Andrzeja Biercę, w latach 2009-2010 obejmował przede wszystkim badania archiwalne, których celem było zebranie materiału badawczego na potrzeby opracowania przewodnika po miejscach pracy przymusowej w obu miastach. Od momentu rozpoczęcia pracy, tj. od lipca 2009 r., wykonano kwerendy w Archiwum Państwowym w Szczecinie, Instytucie Pamięci Narodowej w Szczecinie, Dziale Rękopisów Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu. W 2010 r. – w Instytucie Zachodnim w Poznaniu, Archiwum Państwowym w Gorzowie oraz Archiwum Akt Nowych i Instytucie Pamięci Narodowej w Warszawie.

W 2009 r. przeprowadzono wywiad z mieszkańcem Stargardu – byłym robotnikiem przymusowym, a także poszukiwano relacji byłych jeńców wojennych i robotników przymusowych (m.in. na podstawie cyklu „Szukam świadka” publikowanego w „Gazecie Wyborczej” w latach 2000-2001).

W marcu 2010 r. w Stralsundzie odbyły się warsztaty naukowe *Orte der Zwangsarbeit polnischer Bürger in Stralsund und Stargard/Pom.* Pozwoliły one na podsumowanie dotychczasowych prac nad projektem, metod pracy historyków polskich i niemieckich, a także na porównanie i zestawienie wielu aspektów tej tematyki nie tylko w kontekście Stralsundu i Stargardu, ale i innych miejsc pracy przymusowej w czasach nazistowskich.

W terminie 19 lipiec – 6 sierpień 2010 r. w Muzeum w Stargardzie – także w ramach projektu – odbyła się praktyka studentki Uniwersytetu w Greifswaldzie Pani Moniki Warszewski. W trakcie praktyki brała ona udział w kwerendzie w CMJW w Łambinowicach-Opolu, a także zapoznała się z metodami pracy i materiałem badawczym zgromadzonym na potrzeby realizacji projektu przez stronę polską.

W omawianych latach partnerzy projektu spotykali się także na spotkaniach roboczych oraz brali udział w seminarium szkoleniowo-informacyjnym dla beneficjentów organizowanym przez Wspólny Sekretariat Techniczny programu INTERREG IV A. Zakończenie projektu planowane jest na rok 2011.

Kolejnym projektem zainicjowanym w 2009 r. w ramach pracy Działu Historycznego było *Archiwum Pamięci Świadców i Świadectw Historii*. Przedsięwzięcie to ma charakter wieloletni. W „Archiwum Pamięci” gromadzone są materiały o charakterze wspomnieniowym niezależnie od formy przekazu. W zakresie naszych zainteresowań pozostają zdarzenia, które miały miejsce w XX w. i są one bezpośrednio (poprzez miejsce) lub pośrednio (poprzez osoby) związane ze Stargardem lub ziemią stargardzką. W Archiwum gromadzone są materiały dotyczące przede wszystkim trzech sekwencji: wojny, czasu powojennego z naciskiem na lata 1945-1960, okresu tworzenia „Solidarności”. W latach 2009–2010 do Archiwum wpłynęło dziewięćdziesiąt siedem relacji i wspomnień, z czego pięćdziesiąt dziewięć stanowią zapisy nagranych w tym czasie rozmów. Wywiady oprócz pracowników i stażystów pracujących w Dziale przeprowadzała także młodzież z II LO w Stargardzie.

W omawianym czasie przeprowadzono wywiady przede wszystkim z członkami Rejonowego Oddziału Związku Sybiraków w Stargardzie. Wywiady te, po opracowaniu, będą stanowiły podstawę opracowania publikacji poświęconej relacjom mieszkańców ziemi stargardzkiej – zesłanych w czasie II wojny światowej do ZSRR.

W latach 2009–2010 Piotr Tarnawski przeprowadzał w zasobach Instytutu Pamięci Narodowej kwerendę archiwalną dotyczącą Wojskowych Obozów Specjalnych w okresie stanu wojennego.

W 2010 r. pracownicy Działu przygotowali także dwa projekty, które nie uzyskały jednak dofinansowania. Były to aplikacje składane w ramach programu MKiDN Dziedzictwo kulturowe (priorytet: Wspieranie działań muzealnych) *Zakup naczyń aptecznych, podróżnej skrzyni aptecznej, wagi, sreber i dzwonu do zbiorów Muzeum w Stargardzie* oraz w ramach konkursu Fundacji Kronenberga *Ocalona pamięć. Świadkowie historii XX wieku na terenie powiatu stargardzkiego*.

UDZIAŁ W KONFERENCJACH NAUKOWYCH

Pracownicy Działu w 2009 r. uczestniczyli w kilku konferencjach naukowych. Na części z nich wygłosili referaty. Były to następujące sympozja:

- *Pomorze – wczoraj – dziś – jutro. Miasta i miasteczka pomorskie* konferencja organizowana przez Muzeum w Stargardzie (referaty: J. Aniszewska, *Przedstawienia miasteczek dawnego powiatu szadzkiego na pocztówkach*; P. Tarnawski, *Dr Jerzy Cieśla – jego działalność sportowa i naukowa*);

- *Luminarze prasy – wydawcy, redaktorzy, dziennikarze XVIII-XX wieku* konferencja organizowana przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Komisję Historii Prasy przy Polskim Towarzystwie Historycznym (J. Aniszewska, *„Niezależność” – tygodnik NSZZ „Solidarność” w Stargardzie – na tle wybranej prasy lokalnej*);

- konferencja metodyczna dla nauczycieli z okazji 70. rocznicy wybuchu II wojny światowej organizowana przez CDiDN oraz Muzeum w Stargardzie *II wojna światowa w świetle literatury pięknej i faktów historycznych* (J. Aniszewska, *Trudna pamięć. Relacje deportowanych z ziem polskich do ZSRR w 1940 r.*; A. Puławski, *Swastyka – symbol nie tylko nazistów*; M. Szauman, *Obozy odosobnienia i pracy przymusowej na terenie ZSRR w czasie II wojny światowej*; P. Tarnawski, *Niemieckie obozy dla jeńców wojennych w II Okręgu Wojskowym Szczecin w czasie II wojny światowej*).

W 2010 r. podczas warsztatów naukowych (workshop) w Stralsundzie *Robotnicy przymusowi w Stargardzie i Stralsundzie* pracownicy Działu wygłosili dwa referaty: *Praca jeńców wojennych ze Stalagu II D Stargard i. Pom.* (P. Tarnawski); *Miejsca pracy przymusowej na terenie Stargardu w latach 1939-1945* (J. Aniszewska). W trakcie XIII Powiatowej Konferencji Metodycznej dla Nauczycieli *Sztuka kontestacji w czasie drugiej wojny i w czasach PRL* organizowanej przez Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Stargardzie zaprezentowano tekst: *Życie kulturalne jako sposób przetrwania w niemieckich obozach jenieckich w czasie II wojny światowej* (P. Tarnawski).

Podczas koncertu chóru prof. S. Stuligrosza wygłoszony został referat: *Narodziny polskiego miasta* (J. Aniszewska).

W latach 2009-2010 pracownicy Działu wzięli także udział w konferencjach: *Osiągnięcia i perspektywy rozwoju muzealnictwa mazowieckiego* konferencja z okazji 10-lecia Stowarzyszenia Muzealników Polskich Oddział Mazowiecki i Międzynarodowego Dnia Muzeów (Muzeum Romantyzmu w Opiniogórze, 29.05.2009 r.); *Niepokorni w kamasze. Kartki z kalendarza – Sierpień*. (Łódź, 12.09.2009 r.); II Konferencja Edukacyjna Szczecin – *historię tworzą ludzie* (IPN Szczecin, 11 grudnia 2009 r.); *Muzea regionalne. Jaka przyszłość? Ogólnopolska konferencja muzeów regionalnych* (Pułtusk – Płock) oraz *Jeńcy na Pomorzu Zachodnim (1939-45)* (konferencja międzynarodowa, Borne Sulinowo).

PUBLIKACJE

Oprócz wymienionych wyżej referatów wygłoszonych na konferencjach naukowych, z których część została opublikowana pracownicy Działu w 2009 r. przygotowali do druku: materiały pokonferencyjne *Stargard w latach 40. i 50. XX w. Problemy społeczno-gospodarcze i polityczne* (współredakcja: J. Aniszewska, M. Machałek), a także artykuł *Szczeciński dworski zakład litograficzny A. Hochstettera. Przyczynek do dziejów firmy* oraz *Katalog pocztówek A. Hochstettera* (J. Aniszewska; Rocznik Muzeum w Bytowie „Nasze Pomorze”). W 2009 r. opracowano dwa foldery: *Zabawki z kufra* oraz *W obliczu Boga i śmierci – w służbie człowiekowi. Konserwacja muzealiów sakralnych i funeralnych ze zbiorów Muzeum w Stargardzie. Część II*.

W 2010 r. wydany został katalog wystawy *Czar (nie)zwykłych przedmiotów* autorstwa Jolanty Aniszewskiej. Pracownicy Działu przygotowali do druku – w publikacji poświęconej jeńcom wojennym - dwa artykuły: *Pacjenci czy ofiary? Jeńcy wojenni w Landesheilanstalt Meseritz-Obrawalde* (J. Aniszewska); *Z Dieppe do niemieckiej niewoli. Kanadyjczycy w Stalagu II D Stargard i Pom.* (P. Tarnawski). Kierownik Działu opracowywała redakcyjnie materiały zawierające wspomnienia członków Stargardzkiego Oddziału Związku Sybiraków (*Wspomnienia pisane głodem...*) oraz artykuły przewidziane do zamieszczenia w pracy zbiorowej *Jeńcy wojenni na Pomorzu Zachodnim (1939-1945)* wydawanej wspólnie przez Muzeum w Stargardzie oraz Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu. Zakończenie prac redakcyjnych i druk obu publikacji przewidziany jest na rok 2011.

WYSTAWY

W 2009 r. pracownicy Działu odpowiadali za organizację prezentacji wystawy plenerowej przygotowanej przez Instytut Pamięci Narodowej *Uroczystości Milenium Chrztu Polski w Diecezji Gorzowskiej 1966-1967*. W ramach prac Działu przygotowano także materiały opisowe oraz ilustracyjne wykorzystane do przygotowania plansz na wystawę plenerową w Parku Chrobrego *Stargard in Pommern – Starogród 1939-1945*. Dział współtworzył także wystawę *Zabawki z kufra*. W 2010 r. zostały przygotowane dwie wystawy w oparciu o scenariusze autorskie. Były to *Czar (nie)zwykłych przedmiotów* (J. Aniszewska) oraz *Stalagi w II Okręgu Wojskowym. Obozy jenieckie dla szeregowych i podoficerów w II Okręgu Wojskowym Wehrmachtu w latach 1939-*

45 (A. Bierca, P. Tarnawski).

Ekspozyty na wystawę *Czar (nie)zwykłych przedmiotów* wypożyczono z siedmiu polskich muzeów oraz kilku kolekcji prywatnych. Na wystawie znalazły się przedmioty datowane na XVIII-XX w. Prezentowane przedmioty były bardzo różnorodne: banalne i popularne dawniej, dzisiaj za to zupełnie zapomniane, a także rzadkie i wyjątkowe kiedyś – dzisiaj zaś powszechne. Były także obiekty, których nazwy odeszły w zapomnienie, albo takie, których forma budzi zdziwienie.

Stalagi w II Okręgu Wojskowym. Obozy jenieckie dla szeregowych i podoficerów w II Okręgu Wojskowym Wehrmachtu w latach 1939-45 to wystawa planszowa w wersji polsko-niemieckiej. Przedstawiono na niej podstawowe dane dotyczące obozów jenieckich i jeńców wojennych w okresie II wojny światowej na terenie II Okręgu Wojskowego Wehrmachtu. Wśród wielu obozów jenieckich na terenie II Okręgu znajdował się m.in. Stalag II D Stargard i. Pom. Zaprezentowane na wystawie zdjęcia i dokumenty pochodzą ze zbiorów: Archiwum Państwowego w Szczecinie, Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Muzeum w Stargardzie, Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie oraz Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie.

Opracowano także dwie plansze (dot. historii gazownictwa i tramwajów w Stargardzie) na wystawę plenerową w Parku Chrobrego *Od pomysłu do przemysłu*.

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA

Oprócz lekcji muzealnych w których uczestniczyły dzieci i młodzież w 2009 r. Dział był odpowiedzialny za organizację, prowadzenie i przygotowanie merytoryczne konkursu wiedzy o Stargardzie dla przedszkolaków *Stargard – moje miasto* (V edycja).

Kierownik Działu współtworzyła zasady konkursu literackiego *Gdzie skarb twój, tam jest i serce twoje* organizowanego przez II LO w Stargardzie, a także brała udział w jury konkursu. Hasłem omawianej edycji było *Muzeum – skarbnica przeszłości*.

W ramach współpracy z II LO, na tzw. „Zaduszkach historycznych” ogłoszony został wykład *Świadkowie historii. Założenia i realizacja projektu* (J. Aniszewska).

Kolejny wykład o charakterze popularyzatorskim został przygotowany na zaproszenie Uniwersytetu III Wieku w Stargardzie (*Wspomnienia pisane głodem... Deportacje Polaków do ZSRR w latach 1940–1941 w świetle wspomnień* (J. Aniszewska)).

Kierownik Działu prowadziła także i moderowała debatę na temat rocznicy wyborów 1989 r. zorganizowaną przez Urząd Miasta w Stargardzie Szczecińskim. Na zaproszenie Prezydenta Miasta Sławomira Pajora do Stargardu przyjechali były marszałek Sejmu RP Maciej Płażyński oraz były wicepremier w rządzie Jerzego Buzka Longin Komołowski. W panelu dyskusyjnym wzięli także udział Prezydent Miasta Sławomir Pajor, Starosta Stargardzki Waldemar Gil – pierwszy przewodniczący NSZZ „Solidarność” Podregionu Stargard w latach 1980–1981, Edward Radziejewicz były przewodniczący Solidarności Portu Szczecin – uczestnik obrad Okrągłego Stołu oraz Zdzisław Rygiel obecny przewodniczący Stargardzkiej Solidarności. W dyskusji wzięła także udział młodzież ze stargardzkich szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

W 2010 r. pracownicy Działu przeprowadzili 37 autorskich lekcji muzealnych oraz dziewięć wycieczek plenerowych (m.in. dla oficerów z 12. Szczecińskiej Dywizji Zmechanizowanej, grupy młodzieży z Białorusi, podopiecznych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz wolontariuszy Przedszkola Miejskiego nr 2).

P. Tarnawski z okazji Narodowego Dnia Niepodległości przygotował prezentację multimedialną i wystąpienie dla dzieci z Przedszkola Miejskiego nr 1.

NAGRODY

W 2009 r. Muzeum otrzymało Nagrodę Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego w konkursie na *Najciekawsze Wydarzenie Muzealne roku 2008* (kategoria: działalność wystawiennicza) za wystawę *Dzień po dniu... Stargard 1945-1989* według scenariusza J. Aniszewskiej.

Jolanta Aniszewska

Ilustr. 5. Warsztaty naukowe (workshop) pt. „Robotnicy przymusowi w Stargardzie i Stralsundzie”, Stralsund, 18-19 marca 2010 r. (Projekt Interreg IVA). Fot. Andrzej Bierca – Muzeum w Stargardzie

Ilustr. 6. Debata poświęcona 20. Rocznicy Odzyskania Wolności i Upadku Komunizmu w Europie Środkowej, Sala Widowiskowa SCK, 8 czerwca 2009 r. Fot. Urząd Miejski w Stargardzie